
Meddelandeblad

Mottagare: Nämnder och verksamheter i kommuner med ansvar för vård och omsorg om äldre personer: förtroendevalda, förvaltningschefer, avdelnings- och enhetschefer samt biståndshandläggare

Nr 11/2012
Oktober 2012

Rätten för äldre att få bo tillsammans – nya bestämmelser den 1 november 2012

Den 1 november 2012 införs en ny bestämmelse i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, som innebär att äldre makar och sambor som varaktigt har levt tillsammans under vissa förutsättningar har rätt att fortsätta att bo tillsammans även när endast den enes behov kräver boende i en särskild boendeform för service och omvårdnad för äldre människor.

Den 1 november 2012 införs dessutom ett klagörande i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), förkortad HSL, om att kommunens ansvar avseende hälso- och sjukvård omfattar dem som *efter beslut av kommunen* bor i någon av de särskilda boendeformerna enligt SoL.

I detta meddelandeblad ges information om båda dessa nya bestämmelser. Meddelandebladet baseras på regeringens proposition 2011/12:147 *Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet, värdighet och välbefinnande i äldreomsorgen*. Propositionen finns tillgänglig för nedladdning på regeringens webbplats (www.regeringen.se).

I meddelandebladet ges även information om den bestämmelse som gäller sedan 2006 avseende om båda personerna i ett par har behov av särskilt boende.

Äldre ska få fortsätta bo tillsammans även om bara den ene har behov av särskilt boende

Från och med den 1 november 2012 införs en ny bestämmelse i 4 kap. 1 b § SoL. I den står det följande.

För den som har beviljats eller beviljas bistånd i form av boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § ska det ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo. Detta gäller under förutsättning att paret varaktigt har sammanbott eller, om den ena parten redan bor i ett sådant boende, att paret dessförinnan varaktigt har sammanbott.

Första stycket gäller oavsett om maken eller sambon har behov av boende i särskild boendeform.

Kort bakgrund till bestämmelsen

Äldre par som delat ett långt liv tillsammans eller varaktigt bott ihop under en tid ska enligt regeringens bedömning inte behöva flytta isär bara för att deras omsorgsbehov skiljer sig åt. Regeringen vill därför genomföra insatser för att äldre par, om de så önskar, ska få fortsätta bo ihop även när behovet av vård och omsorg ökar hos den ene och det kan bli aktuellt att flytta till sådana särskilda boendeformer, särskilt boende, som avses i 5 kap. 5 § SoL.

Bakgrunden till ställningstagandet är att många äldre par har levt ett helt liv tillsammans, delat allt och har tänkt göra det till livets slut. När den ena parten behöver flytta till ett särskilt boende för att få sina omsorgsbehov tillgodosedda förekommer det dock att par splittras mot sin vilja de sista åren i livet. Det är enligt regeringens uppfattning inte rimligt att mot parets vilja skilja dem åt på detta sätt. Det handlar om att garantera livskvalitet och trygghet under den återstående tid som paret har tillsammans.¹

Regeringen bedömer att vad som ska avses med skälig levnadsnivå i detta avseende behöver regleras i socialtjänstlagen. Det slås därför fast att det ska ingå i en skälig levnadsnivå för äldre makar och sambor, som varaktigt bott ihop, att få sammanbo i ett särskilt boende. I stället för välbefinnande kan en påtvingad åtskillnad skapa oro, skuld och otrygghet, vilket i sig kan leda till eller utöka ett redan befintligt hjälpbehov.²

Bestämmelsen är tillämplig för sådana särskilda boendeformer som avses i 5 kap. 5 § SoL, det vill säga särskilda boenden för äldre. Den är inte tillämplig för sådana särskilda boendeformer som regleras i 5 kap. 7 § SoL för människor med funktionshinder och inte heller för bostad med särskild service enligt 9 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Förutsättningar för bestämmelsens tillämplighet

En förutsättning för att den nya bestämmelsen ska vara tillämplig är att paret innan ansökan varaktigt har bott tillsammans eller, om den ena parten redan bor i ett särskilt boende, att paret innan de skildes åt varaktigt bodde tillsammans.³ Det ska således inte vara fråga om en sammanlevnad av kortvarigare karaktär. Regeringen anser att det inte är lämpligt att försöka ange en viss bestämd tidsrymd, utan detta får avgöras efter en helhetsbedömning i det enskilda fallet. Det finns olika faktorer som kan vägas in t.ex. förekomsten av en gemensam permanentbostad och ett gemensamt hushåll. Vidare kan även sådant som gemensam folkbokföringsadress påverka bedömningen.⁴ Om en äldre redan bor i ett särskilt boende och önskar få sin partner (make/sambo) som medboende kan den som redan bor i det särskilda boendet ansöka om detta genom att ange att den vill ha honom eller henne som medboende.

¹ Prop. 2011/12:147 s. 13

² Prop. 2011/12:147 s. 32

³ Prop. 2011/12:147 s. 32

⁴ Prop. 2011/12:147 s. 43

Det krävs också att båda parter, så långt det går att klarlägga, är överens om att de vill fortsätta bo tillsammans och att båda så långt det är möjligt är införstådda med vad detta innebär.⁵ Om endast den ena av parterna vill fortsätta bo tillsammans i ett särskilt boende, finns det inga förutsättningar för att en sådan ansökan ska bifallas. Det är viktigt att man noga utreder båda parternas inställning och vilja.⁶ Det gäller också att kunna informera om olika konsekvenser för i första hand den medboende som flytten till särskilt boende innebär.⁷

Vissa äldre förmår inte heller alltid att hävda sina egna intressen eller föra sin egen talan. Det kan t.ex. vara äldre med demenssjukdomar eller äldre som behöver vård i livets slutskede. Det ställer särskilda krav på ansvariga handläggares lyhördhet för båda parternas önskemål.⁸

I propositionen anges att en äldre person är en person som är 65 år eller äldre.⁹ Ordet make är könsneutralt och det används såväl för maka som för make. Registrerade partner likställs med makar, jfr 3 kap. 1 § i den numera upphävda lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap. Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll, se 1 § första stycket sambolagen (2003:376).

Beslutet om bistånd

Av lagtexten och förarbetena framgår att det endast är den som har behov av bistånd i form av särskilt boende som ska stå som sökande av biståndet även om den önskar ha en medboende. Det innebär att det är den som har behov av bistånd av särskilt boende och som önskar ha en medboende som antingen beviljas detta eller som får avslag på sin ansökan. Om den sökande får avslag i delen avseende medboende så är det den sökande som har behovet av särskilt boende som kan överklaga avslaget avseende möjligheten att få en medboende.¹⁰

Utgångspunkten för bedömningen vad som ska ingå i en skälig levnadsnivå enligt 4 kap. 1 § i det särskilda boendet bör alltid vara den person som beviljas den insatsen och vad den personen har för behov både när det gäller service, omsorg, aktiviteter m.m. i det särskilda boendet samt om han eller hon önskar att maken eller sambon ska vara medboende.

Den make som inte har behov av särskilt boende, men som vill fortsätta bo tillsammans blir en medboende och därmed hyresgäst. Den medboende flyttar således till ett särskilt boende utan att själv ha beviljats den insatsen.¹¹

Följder för den medboende

För den medboende parten kan en flytt till ett särskilt boende innebära stora förändringar och nya omständigheter där man inte kan förutse alla konsekvenser. Det gäller i dessa situationer att både vara öppen för önskemålen och att kunna informera om olika konsekvenser.¹²

⁵ Prop. 2011/12:147 s. 32

⁶ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁷ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁸ Prop. 2011/12:147 s. 34

⁹ Prop. 2011/12:147 s. 14

¹⁰ Prop. 2011/12:147 s. 35

¹¹ Prop. 2011/12:147 s. 14

¹² Prop. 2011/12:147 s. 34

Som framgår ovan är en förutsättning för att bevilja särskilt boende tillsammans med en medboende att båda parter, så långt det går att klarlägga, är överens om att de vill fortsätta bo tillsammans och att båda så långt det är möjligt är införstådda med vad detta innebär. En sak som den blivande medboende bör vara införstådd med är vilka rättigheter den blivande medboende har i samband med dödsfall för den make eller sambo som har bistånd i form av särskilt boende. Boendesituationen måste i dessa fall lösas i samförstånd med efterlevande part men det är viktigt att den personen redan från början är införstådd med vad som gäller.¹³ Socialtjänsten bör vara uppmärksam på att den medboendes behov kan förändras under boendetiden, omsorgsbehovet kan ha blivit sådant att han eller hon behöver bo i ett särskilt boende. Då kan det för många vara tryggt och praktiskt att kunna bo kvar i det boende som man bott i tillsammans med make eller sambo och där man redan är bekant med personalen.¹⁴

Regeringen anser att man måste kunna provbo och ändra sig. Det kan därför vara en fördel att den som inte har behov av särskilt boende behåller sin ordinarie bostad så länge som det är möjligt.¹⁵

Om den medboende inte ansökt om eller beviljats några biståndsinsatser för egen räkning har han eller hon inte rätt till några sådana insatser i det särskilda boendet. Personen får klara sig på egen hand på samma sätt som gäller om personen skulle bo i ett eget boende. Det gäller såväl matlagning som tvätt och städning m.m.¹⁶ Om den medboende har behov av vissa serviceinsatser tillsammans med den som beviljats insatsen särskilt boende kan de gemensamt ansöka om sådana insatser.

Den som flyttar med till en särskild boendeform utan egna biståndsinsatser omfattas inte av avgiftsreglerna i SoL. Om personen har beviljats vissa service- och omvårdnadsinsatser som bistånd omfattas han eller hon av dessa men då utifrån ett eget biståndsbeslut.¹⁷

Om den medboende inte har några eller endast få biståndsinsatser är det extra viktigt att det tydligt framgår i ett biståndsbeslut vad den andra parten beviljats för service- och omsorgsinsatser i det särskilda boendet så att inte ansvaret för dessa insatser faller på den medboende maken eller sambon.¹⁸ Äktenskapsbalken bygger på uppfattningen att makar ska leva på samma villkor och ha lika levnadsstandard. Detta innebär att makar har ett gemensamt ansvar för ekonomi och skötsel av hemmet, exempelvis tvätt, städning och inköp. Någon omvårdnadsplikt finns inte inskriven i äktenskapsbalken och varje make avgör själv i vilken omfattning hon eller han vill hjälpa till med personliga omvårdnadssysslor såsom personlig hygien, toalettbestyr och matning.¹⁹

En hyra enligt 12 kap. jordabalken kan även avtalas med den som flyttar med till ett särskilt boende om det finns ett hyresförhållande som överensstämmer med balkens bestämmelser.²⁰ En förutsättning för att hyra ska kunna tas ut är att det finns ett hyresförhållande. Det måste bl.a. ha ingåtts ett hyresavtal som parterna är överens om. Upplåtelsen av boendet får vidare inte utgöra ett underordnat moment i den nödvändiga vård och service som makarna beviljats. Avtalet bör vara skriftligt så att det inte råder någon tvekan om att parterna är överens om vad som avtalats.²¹

¹³ Prop. 2011/12:147 s. 37 och s. 34

¹⁴ Prop. 2011/12:147 s. 34

¹⁵ Prop. 2011/12:147 s. 34

¹⁶ Prop. 2011/12:147 s. 33

¹⁷ Prop. 2011/12:147 s. 36

¹⁸ Prop. 2011/12:147 s. 33 f.

¹⁹ Prop. 2008/09:82 s. 12, se också prop. 1996/97:124 s. 168

²⁰ Prop. 2011/12:147 s. 36

²¹ Prop. 2011/12:147 s. 36. I propositionen beskrivs också något ytterligare om hyreslagens bestämmelser och besittningsrätten, t.ex. på s 37.

Dokumentation

Regler för dokumentation under genomförande av beslutade stödinsatser avser inte den medflyttande maken eller sambon, såvida inte den personen för sin del också har beslutade biståndsinsatser som utförs i det särskilda boendet. I sådana fall sker dokumentationen i en egen personakt. Däremot kan det uppstå situationer när den medboende behöver omnämnas i den andra makens dokumentation. Motsvaranden tillämpning gäller även för individuell plan enligt 2 kap. 7 § SoL och 3 f § HSL.²²

Boendets utformning

Socialnämnden bör ha möjlighet att när den beviljar ett boende avgöra hur boendet ska vara utformat och då ta hänsyn till den enskildes önskemål. Det kan vara så att makarna eller samborna har önskemål om att dela bostad eller att ha skilda rum i så nära anslutning till varandra som möjligt.²³

Möjligheter att få bo tillsammans för andra

Det kan även finnas andra personer, till exempel syskon som bott tillsammans länge, och par som vill flytta samman i ett särskilt boende, som kan ha rätt till det för att uppnå skälig levnadsnivå. Regeringen anser att då är det även fortsättningsvis socialnämndens ansvar att bedöma vad som i det individuella fallet ska ingå i en skälig levnadsnivå för den som behöver bo i ett särskilt boende. Vid avslag kan besluten överklagas till och avgöras av förvaltningsdomstol.

Det är även möjligt att, som några kommuner gör nu, bevilja personer bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL för att få bo tillsammans om kommunen i det enskilda fallet inte bedömer att det behövs för att uppnå en skälig levnadsnivå.²⁴

Om båda har behov av särskilt boende

Sedan 2006 regleras i 2 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937) att i de fall makar, sambor eller registrerade partner båda är i behov av boende i en sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § SoL ska med skälig levnadsnivå förstås att båda bereds plats i samma boende, om de begär det.

Med samma boende avses i det här sammanhanget samma rum, lägenhet eller särskilda boende. Socialnämnden bör dock ha möjlighet att, när den beviljar ett boende, avgöra om de enskilda kan bo i samma rum eller inte. Till exempel kan rummets utformning göra det olämpligt av arbetsmiljöskäl att mer än en person vårdas i samma rum. Socialnämnden bör dock försöka att i första hand tillgodose de enskildas önskemål, oavsett om detta är att dela rum eller att ha skilda rum i så nära anslutning till varandra som möjligt.²⁵

²² Prop. 2011/12:147 s. 35

²³ Prop. 2011/12:147 s. 43

²⁴ Prop. 2011/12:147 s. 33

²⁵ Prop. 2005/06:115, s. 77–78, Nationell utvecklingsplan för vård och omsorg om äldre

Kommunens hälso- och sjukvårdsansvar

Från och med den 1 november 2012 ska varje kommun enligt 18 § HSL erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som *efter beslut av kommunen* bor i en sådan boendeform eller bostad som avses i 5 kap. 5 § andra stycket, 5 kap. 7 § tredje stycket eller 7 kap. 1 § första stycket 2 SoL.

Ändringen innebär ett klargörande av att ansvaret för hälso- och sjukvård i särskilda boendeformer bara omfattar dem som efter beslut av kommunen beviljats insatsen särskilt boende enligt 4 kap. 1 eller 2 § socialtjänstlagen SoL.²⁶ Därav följer att medboende enligt 4 kap 1 b § SoL inte omfattas av kommunens hälso- och sjukvårdsansvar i särskilt boende.

Ändringar i andra författningar

Regeringen bedömer att den föreslagna ändringen om möjligheten att bo tillsammans inte fordrar någon ändring i hyreslagstiftningen, socialförsäkringsbalken, folkbokföringslagen eller regler för handläggning och dokumentation enligt SoL.²⁷

Kort om Socialstyrelsens uppdrag från regeringen

Regeringen har uppdragit (S2012/6730/FST) åt Socialstyrelsen att ta fram en vägledning för frågor som har anknytning till 4 kap. 1 b § SoL att det ska ingå i en skälig levnadsnivå att kunna sammanbo med make eller sambo i ett särskilt boende för äldre, samt att följa tillämpningen av bestämmelsen efter det att den trätt i kraft den 1 november 2012. Den del av vägledningen som avser hyreslagstiftningens bestämmelser ska utföras samarbete med Boverket.

Vägledningen ska bl.a. innehålla

- stöd för handläggning och beslut av ärenden som rör parboende enligt den föreslagna bestämmelsen samt exempel på hur beslut kan eller bör utformas,
- vad handläggaren bör tänka på vid bedömning och utformning av beslut så att ansvarsfördelningen mellan socialnämnden och den medboende blir tydligt,
- vad handläggare bör tänka på i samband med utredningen av makars eller sammanboendes vilja att flytta tillsammans i ett särskilt boende,
- relevanta delar av hyreslagstiftningens bestämmelser, hur kommunerna kan förhålla sig till dessa när det gäller särskilda boendeformer för äldre och exempel på hur kommuner tillämpar lagen i dag när makar bor ihop i dessa boenden,
- stöd för tillämpningen av regler för avgifter enligt socialtjänstlagen och hyror enligt hyreslagstiftningen, samt
- annan viktig information som kommunerna kan ha nytta av i samband med utredning och verkställighet av ärenden som rör parboende.

Vägledning med exempel på tillämpning ska offentliggöras senast den 19 september 2013.

²⁶ Prop. 2011/12:147 s. 43

²⁷ Prop. 2011/12:147 s. 38

Referenser

Regeringens proposition 2008/09:82, Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående

Regeringens proposition 1996/97:124, Ändring i socialtjänstlagen

Regeringens proposition 2011/12:147, Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet, värdighet och välbefinnande i äldreomsorgen

Denna information (art nr 2012-10-29) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publikationer. Den kan även beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm, fax 08-779 96 67.
